

Barn med to hjem

Greta Sviggum

Hvordan opplever og takler barna at mor og far flytter fra hverandre? Blir det stående som en traumatisk hendelse i deres liv, som en av mange hendelser, eller som en lettelse på et lengevarende konfliktfylt familieliv?

De femten jentene og guttene som er intervjuet i denne undersøkelsen er alle barn av skilte foreldre. De er i alderen fire til seksten år. Det er mellom tre til fem år siden barna opplevde at foreldrene flyttet fra hverandre. Det betyr at alle har erfaring med at mor og far har bodd på hvert sitt sted i flere år. Som de fleste andre barn med skilte foreldre, bor de sammen med mor og har samvær med far. I følge Moxnes og Winge (2000) har 89% av mødrene hovedomsorgen etter en skilsmisse.

Det er en utbredt forestilling i vår kultur at det beste stedet å vokse opp for et barn er i en kjernefamilie. Det viser seg også at de aller fleste barn fortsatt fødes inn i hushold med to biologiske foreldre. Samtidig indikerer prognoser at 43 prosent av ekteskapene i Norge vil ende i skilsmisse og at ett av tre barn under 16 år vil oppleve at foreldrene skiller seg (Moxnes og Haugen 1997). Lignende tall finner vi også i resten av den vestlige verden.

Skilsmisse er med andre ord et kjent fenomen for svært mange barn i Norge i dag. Derfor er det av interesse å få vite hvordan denne situasjonen oppleves for barna selv.

Metoden som er anvendt i denne undersøkelsen er utviklet av Levin (1989, 1994). Barna ble først invitert til å lage en liste over hvem de tenker på som familien sin. Deretter ble de bedt om å tegne sin familie, slik *de selv definerer den*. Tegningen dannet deretter utgangspunkt for og som en utdyping av samtalen. Den fungerte i tillegg som et strukturerende prinsipp, med andre ord som hjelp til å holde fokus i samtalen med barnet. Selve samtalen ble tatt opp på lydbånd, og foregikk på barnas egne rom.

De fysiske rammene ga mulighet for fleksibilitet i forhold til å ”følge barnet”. Noen ganger fikk samtalen form av rollespill, andre ganger fortsatte den ute i sandkassa osv.

Å ta barn på alvor

Begrepene barn og barndom har til ulike tider og i ulike kulturer hatt forskjellig innhold og betydning. Alt fra at barn ble født som onde og derfor måtte tuktes til å adlyde de voksne, til det psykologisk, sårbare barnet hvor foreldre er til for å tilfredsstille deres iboende behov (Ochiltree 1990). Ideer og forestillinger om hvordan barn er, får konsekvenser for hvordan vi forholder oss til dem. Det er mange studier som tar utgangspunkt i og er opptatt av barn, men svært få lar barna selv få komme til orde. Min argumentasjon om at barn må ses som aktører, som aktive medskapere i de relasjoner de inngår i, vil stå i motsetning til mer tradisjonelle sosiologiske og psykologiske teorier. Disse vektlegger i større grad et statisk syn på barn, hvor voksne ensidig er til stede for å påvirke og oppdra barnet (Solberg 1994, Levin 1994, Andenæs 1996, Gulbrandsen 1998, Neale & Smart 1998, James m.fl. 1998). I et slikt perspektiv er sannhet objektiv, rasjonell og nøytral og barns egne beretninger totalt fraværende. Barn objektiviseres og deres meninger blir dermed ikke gjenstand for empirisk fokus. De ses i stedet som passive mottakere av omsorg.

Skal en komme videre i forståelsen av sammenhengen mellom organiseringen og innholdet i omsorgen og barns utviklingsmuligheter, må også barnet tilkjennes handlingsevne og intensjonalitet, ikke bare fremstilles som en skjør mottager av omsorg (Gulbrandsen 1998:23).

De kulturelle oppfatningene av barn står i veien for en slik innsikt, fordi fokus er på hvordan barn *er* og hvordan barndom *burde* være. Den sosiale endringen som finner sted, utfordrer nettopp tidligere forståelsesmåter for å forstå personlig, individuell utvikling (op.cit.). i stedet for å vurdere barns handlinger isolert, hvor en ser på dem som mer eller mindre kompetente i forhold til en standard referanseramme (laget av voksne), bør en heller forstå deres handlinger som logiske løsninger i forhold til hvordan de selv definerer situasjonen de er i (Hundeide 1994).

Hvordan opplevde barna bruddet?

Skilsmisellitteraturen kommer med forskjellige råd om hvordan bruddet skal formidles til barna. Nissen (1984) mener at foreldrene bør tilrettelegge en situasjon hvor en snakker med barna om hva som kommer til å skje og presentere hva situasjonen for øvrig innebærer for dem. Hvor mange av dagliglivets rutiner kommer til å bli forandret? Hvor ofte får de se far? Kommer de til å flytte slik at de mister vennene sine? Må de bytte skole? Darlington (1998) er en av de få som har intervjuet ungdommer om synet på skilsmisse. Hun refererer til ungdommene som sier at ved å sette seg ned og forklare barna hva som skal skje, kan en unngå at de får skyldfølelse eller fantasier i forhold til foreldrenes skilsmisse og om hvordan fremtiden vil fortone seg.

Med utgangspunkt i denne litteraturen, var jeg undrende til hva barna i denne undersøkelsen sier om måten skilsmissen ble formidlet til dem på.

Barna forteller om bruddet på svært forskjellige måter. Noen sier at foreldrene satte seg ned sammen med dem og gjorde det til en spesiell situasjon. Andre forteller at foreldrene formidlet nyheten om skilsmissen som noe dagligdags mens de for eksempel var på veg til noe annet. En tredje gruppe sier at de fikk vite det på en mer indirekte måte for eksempel gjennom foreldrenes krangel.

Jeg trodde først at barna ville huske svært godt hvordan de fikk vite om bruddet mellom foreldrene, men dette viste seg å være svært forskjellig. De minste barna var mellom ett og fire år ved separasjonen, og husket ikke noe om hvordan de var blitt informert om at far skulle flytte. På intervjutidspunktet varierte det hvor spesiell denne situasjonen syntes for barna, avhengig av hvordan den ble formidlet av foreldrene og hva barna var i stand til å oppfatte og forstå. En måte å forstå dette på kan være at de ikke ønsket å huske, eller at de ikke ønsket å snakke noe videre om det. Det kan også være at mine spørsmål ikke ga nok kontekstuell støtte til at de greide å huske tilbake. Felles for alle var imidlertid at de var mer opptatt av hvordan de hadde det i dag og ikke så mye om hva som skjedde da de fikk vite det. ”Det har skjedd så mye bra siden, at jeg ikke husker så godt”, svarte en niåring. Andre opplevde vanskelige ting i hverdagen og var opptatt av hvordan de kunne få den bedre. Barn har en god evne til å legge ting bak seg (Nissen 1984). Mange av barna kan knapt nok huske hva foreldrene sa. De forsto ikke foreldrenes ord. En måte å fortolke dette på, er at barna bare husker aktiviteter de har vært en del av. Det som skjedde var ikke en del av deres forestillingsverden, dermed hadde ordene ingen mening.

Dersom du ikke forstår, angår det deg ikke på samme måte. Når barna ikke fatter hva foreldrene prøver å formidle til dem, på en måte som fører til reaksjoner i dem, vil de heller ikke oppfatte at dette er noe som angår dem. Hva som synes avgjørende for barnas handlinger er derfor hvordan de mottar og forstår situasjonen. Noen av barna forteller om foreldre som heller ikke tilsynelatende viste noen følelser da de fortalte om det:

Jeg tror ikke jeg skjønnte hva det betydde ... Jeg förstod ikke ordet separasjon ... Hva jeg først tenkte på da mamma og pappa fortalte at han skulle flytte ut, var at det var kjedelig å miste kabel TV. Etterpå ble jeg redd for at jeg ikke skulle få se pappa igjen (Jonas 13).

Jeg satt i sofaen da pappa fortalte det til meg ... han var på veg ut til et eller annet. Jeg tok det nesten som en bagatell i "gåseøyne". Det var liksom vanskelig å forstå. Pappa prøvde å forklare meg, men det hjalp litt ... men ikke hundre prosent ... Etter hvert förstod jeg mer og mer hvor alvorlig det var (Harald 12).

Som nevnt tidligere, er det mange som vektlegger viktigheten av å sette seg ned og snakke med barna om hva som skal komme til å skje. Hva denne studien understreker, er at dette ikke må bli ensidig informasjon fra de voksne. Det er vel så viktig å få tak i hvordan barna definerer situasjonen, deres tanker og spørsmål. Og kanskje enda viktigere, at det ikke blir denne ene situasjonen, men at en fortsetter dialogen gjennom hele prosessen, etter hvert som barnet opplever og erfarer ting selv. Barnet vil gradvis forstå mer når det gjennom egne erfaringer blir del av det som skjer.

Imidlertid husker barna følelsene sine og hvordan de reagerte. Ingen av barna hadde visst noe på forhånd. De fleste hadde trodd alt var i orden. Noen få hadde vært bekymret for at foreldrenes krangler kunne bety skilsmisse, men kunne likevel ikke tro det når det ble fortalt dem. Andre fortalte at de hadde reagert spontant, samtidig som også foreldrene åpent viste sin fortvilelse på forskjellige måter:

Det eneste jeg husker er at jeg blei forferdelig lei meg fordi pappa var så sinna at han slo mamma slik at hun begynte å blø. Jeg blei veldig redd. Jeg husker jeg sprang inn på rommet mitt sammen med lillebroren min ... det var første gang jeg så pappa slå

mamma, men jeg tror det var fordi han var så lei seg fordi han ikke ville flytte fra oss (Vilde 10).

Når mamma fortalte meg at pappa skulle flytte fra oss, ble jeg forferdelig lei meg og gråt masse ... Jeg tror venninna til mamma var der for å trøste henne, men jeg kan ikke huske om noen trøsta meg (Anni 9).

Det fantes også de barna hvor separasjonen ikke representerte noen større forandring. En av fedrene hadde pendlet de siste fire årene og var bare hjemme i helgene. Sønnen var ti år da foreldrene formidlet bruddet til ham:

Jeg tror hun (mor) fortalte det i bilen på veg til supermarkedet. Jeg tenkte at jeg ville ikke se pappa riktig så ofte som før, og det var litt dumt. Men jeg ble i hvert fall ikke lei meg (Jørgen 16).

Foreldrenes skilsmisse betyr forskjellige ting for de ulike barna. Samtidig betyr det noe annet i dag i forhold til da det skjedde. Da foreldrene flyttet fra hverandre, ønsket alle barna at de skulle fortsette å bo sammen. Gradvis, etter hvert som deres forestillingsverden har utvidet seg og på grunn av nye og andre erfaringer, er det større variasjon i forhold til hva de tenker om foreldrenes skilsmisse.

Hvem er barnas familie?

Den tradisjonelle definisjonen av familie er kjernefamilien hvor mor, far og barn bor sammen i samme hushold. I denne undersøkelsen framstår familiebegrepet som et fenomen som endres i pakt med den enkeltes subjektive opplevelse og erfaringer av sin sosiale virkelighet. Familie framstår som en sosial konstruksjon og ikke som statisk og objektivt gitt en gang for alle. Mitt utgangspunkt er å få tak i barnas definisjon av deres familie. Med andre ord betraktes familie her som noe prosessuelt og relasjonelt (Levin 1993, Trost 1993, Bernandes 1993). Når begrepet familie fremstilles i dette perspektivet, i pakt med hvordan den enkeltes praktiske hverdag utformes og oppleves, blir familie langt mer nyansert enn det tradisjonelle begrepet kjernefamilie. Dermed blir det hensiktsmessig å skille mellom begrepene

hushold¹ og familie. Barna jeg intervjuet bodde i hushold hvor mor ikke var etablert på nytt med ny partner, med unntak av en av mødrene som hadde fått ny samboer². Derimot hadde flere av fedrene flyttet sammen med ny partner, og en hadde også fått nye barn. Dette viser seg å reflektere barnas syn på hvem som er deres familie.

Spørsmålet jeg stiller til materialet blir dermed: Hvem er barnas familie? Hvordan konseptualiserer barna sin familie etter bruddet mellom mor og far? Hvilke type bilder og forestillinger har de av familien sin etter skilsmissen? Det første spørsmålet som er interessant i denne sammenhengen, er hvorvidt far inkluderes i deres familie etter at han har flyttet ut av husholdet. Det neste spørsmålet jeg har fokusert på er i hvilken grad nye personer som foreldrenes partnere inkluderes og etter hvilke kriterier.

Barna jeg intervjuet bodde i hushold med mor som med ett unntak ikke var etablert på nytt med ny partner. Derimot var flere av fedrene etablert på nytt. Disse barna har derfor erfaring fra å leve med mor og far i samme hushold, altså i en kjernefamilie, med mor alene (aleneforelderfamilie) eller med mor eller far med ny partner (stefamilie). Disse ulike erfaringene gjør det særlig interessant å få tak i hvem som er familie for dem.

Barnas familietegninger var en måte å få tak i denne informasjonen på. Far inkluderes av samtlige barn uavhengig av om han nå bor et annet sted. Familiebåndene til far opprettholdes til tross for at *husholdet* oppløses, og den *daglige* kontakten med far opphører. I motsetning til de fleste mødrene³ som ikke lenger definerer barnas fedre som en del av sin familie, representerer relasjonen mellom far og barn noe annet og blir ikke oppløst av skilsmissen. Dette samsvarer også med tidligere studier (Funder 1996, Levin 1994, More m.fl. 1996). For barna er fortsatt den tidligere kjernefamilien deres familie. En kan si at de har beholdt medlemmene i sin familie uavhengig av at husholdet er oppløst. Det at far har flyttet synes ikke å påvirke barnas opplevelse av tilhørighet og tilknytning til ham. Allerede etablerte familieband overordnes ”fysiske vegger”.

Ella (6) tegner seg selv, mor, far og bror. ”Pappa bor ikke her, men han er i familien min”, sier hun om hvorfor hun vil ha med far i familien. Hun tegner mor og far ved siden av hverandre, og barna på hver side av dem igjen. (Se tegning nr. 1 på slutten av artikkelen.)

Noen av barna inkluderer også nye personer i foreldrenes hushold i familien sin. Andre inkluderer dem ikke. Anni (9) er et eksempel på dem

¹ Hushold utgjør personene i barnets daglige base. Barna definerer sin familie utover dette.

² Samboer defineres som et etablert forhold mellom to som bor i felles bolig.

³ Jfr. Hommersand (1999) som har intervjuet de samme barnas mødre.

som inkluderer både stemor og halvsøsken i familien sin. (Se tegning nr. 2 på slutten av artikkelen.) ”Stemora mi må være med i familien min, fordi hun bor hos pappa.” Halvbroren tegner hun inn uten kommentarer. ”Jeg hjelper ofte stemora mi med å passe på lillebroren min ... Det er ikke noe jeg *må* gjøre, men jeg har laga meg selv en plikt, så jeg pleier å ta ham opp når han skriker.”

Påls (7) argument for å ta med mors samboer er at ”han må være med fordi han er reservepappaen min”. (Se tegning nr. 3 på slutten av artikkelen.) Vilde (10) vil også ha med mors samboer:

Mammas kjæreste er jo ikke i familien min, men han er mer enn vennen min, derfor vil jeg ha ham med i familien min... Han er snill og gjør mange koselige ting sammen med meg. Og så hjelper han meg med lekser.

Det finnes også dem som opplever dette vanskelig. Harald og Ella er eksempler på dem som har et mer uavklart forhold til fars partner, og inkluderer henne ikke. De føler seg ikke trygge på om det er plass til dem. Samtidig viser de at de er åpne for å se positive sider ved henne også:

Hun bodde først sammen med pappa, men flytta fordi hun ikke orka at vi ungene rota sånn ... Hun er for så vidt grei ... Dessuten skulle jeg ønske at jeg noen ganger fikk snakke med pappa aleine når hun var der ... Det ... det er jo litt dumt sånn at de sitter der i sofaen og røyker og sier at de vil snakke i fred (Harald 12). (Se tegning nr. 4 på slutten av artikkelen.)

Hun er liksom snill også på en måte ... hun er så vakker som dronning Elisabeth ... men vet du, noen ganger tror jeg hun hvisker til pappa slik at ikke jeg skal høre det. Jeg tro hun er helt Jeg tror hun hvisker og er slem mot meg. I hvert fall tenker jeg det ... (Ella 6). (Se tegning nr. 1 på slutten av artikkelen.)

De personene barna inkluderer i familien sin, er personer som de over *tid* har utviklet et positivt forhold til. Samtidig er det personer som bor i fars eller mors hushold. Disse personene inkluderes alltid *i tillegg* til far. Nye halvsøsken i fars hushold inkluderes også.

Hva barna fremhever som viktig i den nye situasjonen

På intervjuutidspunktet er det ikke selve skilsmissen som primært synes å oppta barna. Hva som synes å være av større viktighet, er hvordan deres hverdag for øvrig fungerer. Det er store variasjoner i hvordan skilsmisselfiteraturen fremstiller hvilke konsekvenser skilsmissen får for barna. Det de fleste har vært opptatt av, er hvorvidt skilsmisse som fenomen, det vil si selve det faktum at mor og far flytter fra hverandre, vil forbli en traumatisk opplevelse i et barns liv (Wallerstein & Kelly 1980). Mitt utgangspunkt har vært å se på skilsmisse som en prosess med *mange* hendelser, forskjellig ut fra situasjon og person. Det blir viktig å få tak i hvordan hverdagen arter seg for de enkelte barna og hva *de* selv fremhever som viktig.

Far er viktig

Barna fikk spørsmål om de hadde et råd de ville gi til foreldre som skulle skilles. De fleste svarte spontant at foreldrene måtte la barna få se begge to, at far ikke måtte bli borte. Far er en viktig person for disse barna. Han er med i deres familie uavhengig av om han bor sammen med dem. Flere av barna uttrykte at de var redde for at far skulle forsvinne da de ble fortalt om bruddet. Dermed blir det å opprettholde kontakten med ham av grunnleggende viktighet. Å bryte de emosjonelle båndene mellom barnet og en forelder ved separasjonen ved å vanskeliggjøre eller hindre samvær, kan for barnet tolkes som avvisning (Smith m.fl. 1997). Dette vil kunne gjøre barna utrygge på om de er verd å elske. Det at far fortsetter å være en del av barnas tilværelse, vil være en bekreftelse på deres egenverd. Rescnik m.fl. (1996) sier at behovet for å tilhøre andre og oppleve seg elsket, representerer et av de dypeste behov for mennesket. Han hevder videre at viktige faktorer i utvikling av god helse for barn er omsorg og tilhørighet. Dette er overordnet demografiske variabler som forskjellige familiestrukturer, eksempelvis toforelder versus aleneforelderfamilie (op. cit). Utvikling av et positivt selvbilde ses av mange som synonymt med god psykisk helse. Svært mye av forskningen rundt barn og skilsmisse fokuserer på barns selvbilde og deres evne til mestring. Deres selv utvikles i samhandling med andre (Mead 1967/1934). Dette understrekes i denne undersøkelsen med barnas egne uttalelser om hvor viktig det er for dem å opprettholde kontakten med begge sine foreldre.

Samværsordningen utgjør ramma for hvordan kontakten med far skal opprettholdes og det nye familielivet konstrueres. Felles for samtlige barn i denne studien, er at de har opprettholdt kontakt med fedrene etter skilsmis- sen. Noen bor i gangavstand til far, andre må kjøre bil dit. Det finnes også de som må ta fly for å komme til ham.

Rollene skal nå redefineres i forhold til hverandre. I tillegg skal skole, venner og fritidsaktiviteter organiseres og passe inn i den nye hverdagen. Blant de barna som uttrykker at de er fornøyde med den kontakten de har med far, varierer det imidlertid hvor ofte de er sammen med ham. Samtidig med ønsket om å opprettholde kontakten, er det også forskjellig hvor nær de opplever sin relasjon til ham. De barna som er fornøyde med den kon- takten de har med far, synes uavhengig av alder:

”Jeg savner nesten ingen jeg, for jeg ser dem nesten hver dag, så”, for- teller Heidi (9). I tillegg til vanlig samværsordning ”så er han pappa her hos oss av og til, og noen ganger når mamma er borte, så er jeg hos pap- pa”.

”Jeg er så ofte hos pappa, at jeg rekker sjelden å savne ham”, sier Live (6).”Jeg er der annenhver dag og annenhver helg.” I motsetning til Heidi, kan hun ikke gå til ham. Far må hente henne. ”Jeg savner ham bare når jeg er sinna på mamma. Da vil jeg heller være hos ham.” Hennes forslag er ”å være der (hos far) annenhver helg, og så to uker hos hver av dem, slik at det kunne bli mindre reising”.

Jeg savna han sikkert første gangen, jeg vet ikke jeg. Jeg savner ham ikke noe særlig nå lenger (Ruth 8).

Jeg reiser sjelden til pappa. Han pleier å komme hjem til meg og mamma i helgene... Det er litt overdrevet at pappa ringer meg hver kveld til samme tid og stiller samme spørsmåla hver gang. Jeg synes jo det er fint at han bryr seg om meg og er opptatt av å ha kontakt med meg. For den første mannen til mamma han ville nesten ikke ha kontakt med den eldste halvbroren min når hun skiltes fra han. Men det blir litt kjedelig hver kveld med de sam- me spørsmåla om igjen og om igjen om hvordan jeg har det... Jeg er redd for å såre ham, men da vil jeg heller at han kommer, enn at han ringer (Jørgen 16).

Andre ønsker mer kontakt med far. Det som varierer er på hvilke måter de ønsker denne kontakten skal være. De barna som ønsker å se far oftere har også det til felles at de ser far sjeldnere enn de som sier de er fornøyde:

Truls (7) er avhengig av å dra med fly for å besøke far. Derfor ser han far bare annenhver helg. ”Det er dumt at jeg ikke kan dra til pappa når jeg har lyst ... Pappa har alltid mobiltelefonen på, slik at jeg kan ringe akkurat når jeg har lyst.” I motsetning til Truls, har Jonas (13) vanlig samværsordning. ”Det synes jeg fungerer bra. Jeg savner ham bare når jeg skal til ham, og han avlyser på grunn av jobben sin ... Noen ganger ringer han. Da tror jeg at han savner meg også.”

Det eneste som er dumt er at jeg blir så sliten av å dra så mye fram og tilbake. Så er jeg litt hos han, så kommer mamma og henter meg noen ganger, så er jeg hos henne noen dager, så skal jeg plutselig til pappa, så skal jeg plutselig til mamma igjen, sånn er det hele tida ... Jeg synes det er dumt at jeg ikke får lov av mamma å dra til pappa når jeg har lyst, selv om det er utenom avtalen (Vilde 9).

Jeg snakker mye med kameraten min og søstera hans, fordi deres foreldre også er skilt. Da prater vi ofte om at vi har lyst til å være mer sammen med fedrene våre ... Men jeg ønsker at han skal komme hit isteden for...slik som han gjorde før med det samme. ... En annen ting er at jeg ikke kan gå på diskotek på torsdagene, fordi da skal jeg til pappa. Så det passer dårlig (Harald 12).

De fleste har vanlig samværsordning på papiret, men i praksis viser det seg å variere hvordan den utøves og oppleves. Det varierer også hvordan barna opplever å dra fram og tilbake mellom mor og far. Flere av barna framtrer som aktive forhandlingspartnere, som kommer med alternative løsninger som kan gjøre hverdagen deres enklere og mer i samsvar med deres ønsker.

Gjøre ting sammen

De fleste barna understreker at det er viktig at foreldrene kan være gode venner. De understreker også at de ønsker å kunne delta i felles aktiviteter som familie. Å erfare tilhørighet og tilknytning, er resultat av prosesser gjennom felles aktiviteter og erfaringer mellom foreldre og barn (Gulbrandsen 1998).

Etter en skilsmisse vil ofte barn og foreldre ha forskjellig definisjon av hva som er deres nærmeste familie. Mens barna fortsatt inkluderer begge sine foreldre, vil oftest foreldrene ikke lenger se sin ekspartner som sin familie. Mange foreldres eneste grunn til å opprettholde kontakten er deres felles barn. De skal på sett og vis dele barna mellom seg (Bohannan 1970). Dette er en svært sårbar posisjon for barna, som gjør dem avhengige av hvordan foreldrene er i stand til å samarbeide og forhandle seg imellom. Barna opplevde dette svært ulikt:

Jeg synes det er greit at mamma og pappa er skilt, For meg er det helt vanlig. Det eneste som kunne vært annerledes, er at jeg ville se foreldrene mine sammen hele tida ... Mamman og pappan min er venner (Ruth 8).

Jeg skulle ønske at de var venner, så jeg kunne se dem oftere sammen ... De krangler nesten alltid. Sist gang sprang jeg under trappa og gjemte meg, fordi jeg ikke orket å høre på dem. Du kan tenke deg det var ikke akkurat festlig (Vilde 10).

Jeg mener at hvis foreldrene er gode venner så er det ikke så galt at de er skilt... I begynnelsen trodde jeg at jeg ikke ville skille meg (når jeg blir voksen), men nå vet jeg ikke om det er mulig (Jonas 13).

Det er veldig alvorlig ... Men du må se den lyse siden, det er bare slik det er ... Det er ting det ikke går an å gjøre noe med. Søstera til kameraten min irriterer meg! Hun klager alltid over at det er så slitsomt å reise fram og tilbake mellom dem. Kameraten min og jeg tenker at det er bagatell... Det er langt alvorligere ting ... som at familien ikke feirer jul og 17. mai og slikt sammen. Fordi det har med familie og sånn og gjøre. Ting som det, er sånt som lik-som holder familien sammen kan du si ... som at en deler ting ... Foreldrene mine snakker ikke sammen (Harald 12).

Både Harald og Jonas er opptatt av at om de selv får barn, skal de gjøre alt for å unngå å skilles. Jonas sier, samtidig som han også har akseptert skilsmissen at: "Dersom jeg får barn skal jeg prøve å unngå å skille meg... Skulle ønske at jeg kunne finne feilen mellom mamma og pappa, så kunne vi bo sammen igjen."

Det *optimale* ønsket for de aller fleste barna er fremdeles at de ønsker at deres foreldre skal flytte sammen igjen, men det er stor variasjon i forhold til hvor viktig dette synes å være for den enkelte. Det er forskjell på dem som understreker at de ønsker å *se* foreldrene sammen oftere, og de som ønsker at de skal *bo* sammen igjen.

Barn tar ansvar

I denne studien viser barna hvordan de både oppfatter seg selv og handler som ansvarlige medlemmer av det fellesskapet familien representerer. Denne studien understreker at vi både *kan* og *må* ta barn på alvor. I vår kultur er det en dikotomi mellom lek og arbeid (James m.fl. 1998, Solberg 1994), forstått for eksempel ved at når man er barn så leker man, i motsetning til at man som voksen arbeider. Å oppfatte barns og voksnes roller så ensidig, er en hindring i å se barna som de er, og til å se at barns sosiale virkelighet er langt mer kompleks. På samme tid må vi også ta i betraktning at barn må ses som aktører og samarbeidspartnere i et utviklingsperspektiv (Neale & Smart 1998). Dette impliserer å anerkjenne at barnas kompetanse og behov varierer langs en avhengighets-/uavhengighetsakse (akkurat som voksne behov gjør). Som en konsekvens av at barn ser på seg selv som ansvarlige aktører, vil de ta ansvar der de oppfatter og definerer at de voksne svikter (Leira 1993). Dette er viktig for voksne å erkjenne, fordi det *er* forskjell mellom barn og voksne, noe som bl.a. betyr at barn trenger hjelp til å sortere hva som er deres ansvar og hva som er de voksnes.

På samme tid er det viktig å understreke at det også for barn er mulig å vokse på vanskelige erfaringer, og sette en bedre i stand til å hankes med senere kriser og vansker i livet (ibid.).

Barna viser på forskjellige måter hvordan de går inn og føler omsorg og tar ansvar, og hvordan de prøver å finne balansen mellom å dele kjærligheten sin mellom mor og far, eller være meglere mellom dem:

Når mamma og pappa krangler, føler jeg meg som FN, men når de er venner da føler jeg at jeg kan slappe av (Kyrre 10).

Det er viktig at foreldrene bor nær hverandre, slik at du fortsatt kan ha vennene dine. Men de må ikke bo så altfor nær, fordi da kan barna vandre inn og ut av husene og si at jeg skal ha middag hos pappa i dag jeg eller noe, og da kan den andre forelderen for eksempel føle at barna heller vil være hos ham eller henne, og da kan det bli vanskelig for den andre forelderen (Jonas 13).

Jeg håper at pappa også finner seg en kjæreste han kan holde på. Han har hatt mange kjærestes, men han kan ikke slå seg til ro med dem. Noen ganger må jeg ringe til pappa for mamma og spørre om ting fordi hun ikke vil ringe til ham når hun er sinna på ham. Det er dumt, fordi når hun er sinna på ham sier hun dumme ting om ham! Det synes jeg er dumt av henne. Det hender av og til at pappa glemmer å ta tilbake ting når vi har vært hos ham. Da blir mamma innmari sur. Men pappa kan vel ikke noe for at han er glemsk! (Vilde 10).

Mange av barna forteller hvordan de finner strategier som hjelper dem til å bearbeide savnet av far:

Noen ganger når jeg ligger i senga mi og holder på å sovne, da tenker jeg plutselig på at pappa ikke bor hos oss mer, og da blir jeg lei meg. Men da roper jeg på mamma og så kommer hun ... Jeg kan ringe han når jeg vil. Jeg synes det hjelper å høre stemma hans. Da er det akkurat som om jeg ikke savner ham mer, fordi da har jeg hørt stemma hans og sånn (Anni 9).

I den perioden da jeg savna pappa mest, hengte jeg opp brudebildet av mamma og pappa på rommet mitt. Det hjelper å se på bilder. Vanligvis ringer jeg ikke pappa når jeg savner ham ... I stedet går jeg på rommet mitt og gråter. Men det er det ingen som vet. Jeg gråter ikke så mye som før, men av og til blir jeg så lei meg når jeg tenker på pappa at jeg gjør det. Da ser jeg i albumet mitt (Vilde 10).

Jeg sier ikke at de må snakke sammen *hver* dag ... men de kunne nå ha snakke sammen av og til ... mer enn nå ... Jeg ønsker at pappa kunne feire jul sammen med oss av og til. Jeg mener ikke *hver* jul ... fordi han må jo ha litt jul for seg selv også. Jeg forstår jo at pappa må ha sitt eget liv også ... (Harald 12).

Barn som ansvarlige familiemedlemmer

Denne artikkelen har hatt som mål å formidle barns opplevelser og beskrivelser av foreldrenes skilsmisse. Barn må ses på som pålitelige informanter, gjennom selv å få komme til orde.

Studien viser hvordan skilsmisse fremstår som en eller flere prosesser med forskjellig innhold og mening for det enkelte barn. Hvorvidt skilsmisse som fenomen, med andre ord det faktum alene at mor og far flytter fra hverandre, er skadelig for barn eller ikke, blir med en slik tilnærming en umulig problemstilling. Gjennom livet vil de fleste oppleve kriser av forskjellig slag, som for eksempel en skilsmisse mellom mor og far. Hvorvidt dette blir et traume barna vil slite med langt inn i sitt voksne liv, eller det blir til erfaringer de kan vokse på, vil avhenge av hvordan situasjonen(e) takles av de voksne rundt barnet, og på hvilken måte og i hvilken grad barna blir hjulpet til å forstå og forholde seg til det som skjer. Det vil naturligvis også henge sammen med hvordan det enkelte barn selv forholder seg til situasjonene han eller hun kommer i.

Barna opplever seg som ansvarlige medlemmer i det fellesskapet familien representerer for dem, og de spiller en aktiv rolle i å mestre sin egen tilpasning til den nye situasjonen. Artikkelen understreker at vi må se barna som de ser seg selv, som personer som spiller en nøkkelrolle i å skape sosiale relasjoner og som kan oppleve betydelig ansvar for at mor og far skal ha det bra. Hvordan de forstår og fortolker situasjonen gjenspeiler hvordan de handler. Samtidig som barn kan utvikle problemer som et resultat av vanskelige situasjoner, kan de også vokse på dem. Artikkelen understreker også at dette får implikasjoner for forholdet mellom voksne og barn. Barns opplevelser må forstås og tas på alvor. Barn trenger voksnes hjelp til å sortere ut hva som er deres ansvar og hva som er de voksnes.

Mange studier om skilsmisse understreker viktigheten av at foreldre er venner og kan samarbeide til barnets beste. I denne studien ønsker barna mer enn det. Barna ser begge foreldrene som medlemmer av deres familie, uavhengig av om de bor sammen eller ikke. De presiserer at det er viktig for dem at de også kan møtes og gjøre ting sammen som en familie. Dette er en stor utfordring for foreldre hvor mange fortsatt er i konflikt i lang tid etter bruddet.

Litteratur

- Andenæs, Agnes. 1996. *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Bernandes, Jon. 1993. *Responsibilities in Studying Postmodern Families*. Journal of Family Issues.
- Bohannon, Paul, red. 1970. *The Six Stations of Divorce; Divorce and After*. New York: Doubleday.
- Darlington, Yvonne. 1998. *Young Adults' Perceptions of Parental and Family Court Decisions in Relation to Custody and Access*. A Report for the Family Court of Australia. Court Approved Research Project No. 95/92. School of Social Work and Social Policy. The University of Queensland QLD 4072.
- Funder, Kathleen 1996. *Remaking Families*. Melbourne: Australian Institute of Family Studies.
- Gulbrandsen, Liv Mette. 1998. *I barns dagligliv. En kulturpsykologisk studie av jenters og gutters utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hommersand, Siri. 1999. *Skilte alenemødre*. Hovedoppgave i sosialt arbeid, HIO i samarbeid med NTNU.
- Hundeide, Karsten. 1994. *Barns livsverden*. Oslo: J.W. Cappelens Forlag A/S.
- James, Allison, Chris Jenks, & Alan Prout, 1998. *Theorizing Childhood*. Cambridge: Polity Press.
- Leira, Arnlaug. 1993. *Rapport 93:5*. Oslo: Institutt for samfunnsforskning.
- Levin, Irene. 1989. *Familie – hva er det? En presentasjon av metode*. Fokus på familien, nr.17.
- Levin, Irene. 1993: Family as Mapped Realities. *Journal of Family Issues* 14(1): 82-91.
- Levin, Irene. 1994. *Stefamilien, variasjon og mangfold*. Oslo: Aventura.
- Mead, George Herbert. 1967. (cop.1934). *Mind, Self and Society*. Chicago: The University of Chicago Press.
- Moksnes, Kari & Haugen, Gry Mette. 1997. *Familier ved samlivsbrudd. Frekvensfordelinger*. ALLFORSK, NTNU.
- Moxnes, Kari & Winge, Asgeir. 2000. *Foreldresamarbeid etter skilsmisse*. ALLFORSK, NTNU.
- More m.fl. 1996. *Children's Reflections on Family Life*. London: The Falmer press.
- Neale, Brent & Smart, Carol. 1998. *Agents or Dependants?: Struggling to Listen to Children in Family Law and Family Research*. Centre for Research on Family, Kinship and Childhood. Working Paper 3. University of Leeds, UK.
- Nissen, Morten. 1984. *Børns opplevelse af skilsmisse*. København, Sosialforskningsinstituttet. Publikasjon 126. Teknisk Forlag.
- Ochiltree, Gay. 1990: *Children in Step Families* Prentice Hall.
- Resnick, M.D, Harris L. J. & Blum, R.W. 1996. The Impact of Caring and Connectedness on Adolescent Health & Wellbeing Art. *Youth Issue Forum*, vår/1996, University of Minnesota
- Smith, Anne. 1997. *Access and Other Postseparation Issues. A Qualitative Study of Children's Parents' and Lawyer's Views*. Research Report. Children's Issue Centre. University of Otago. New Zealand.
- Solberg, Anne. 1994. *Negotiating Childhood*. Stockholm: Nordplan.
- Trost, Jan 1993. *Familjen i Sverige*. Stockholm: Liber Utbildning.
- Wallerstein, Judith & Kelly Joan. 1980. *Surviving the Break Up. How Children and Parents Cope with Divorce*. USA: Basic Books.

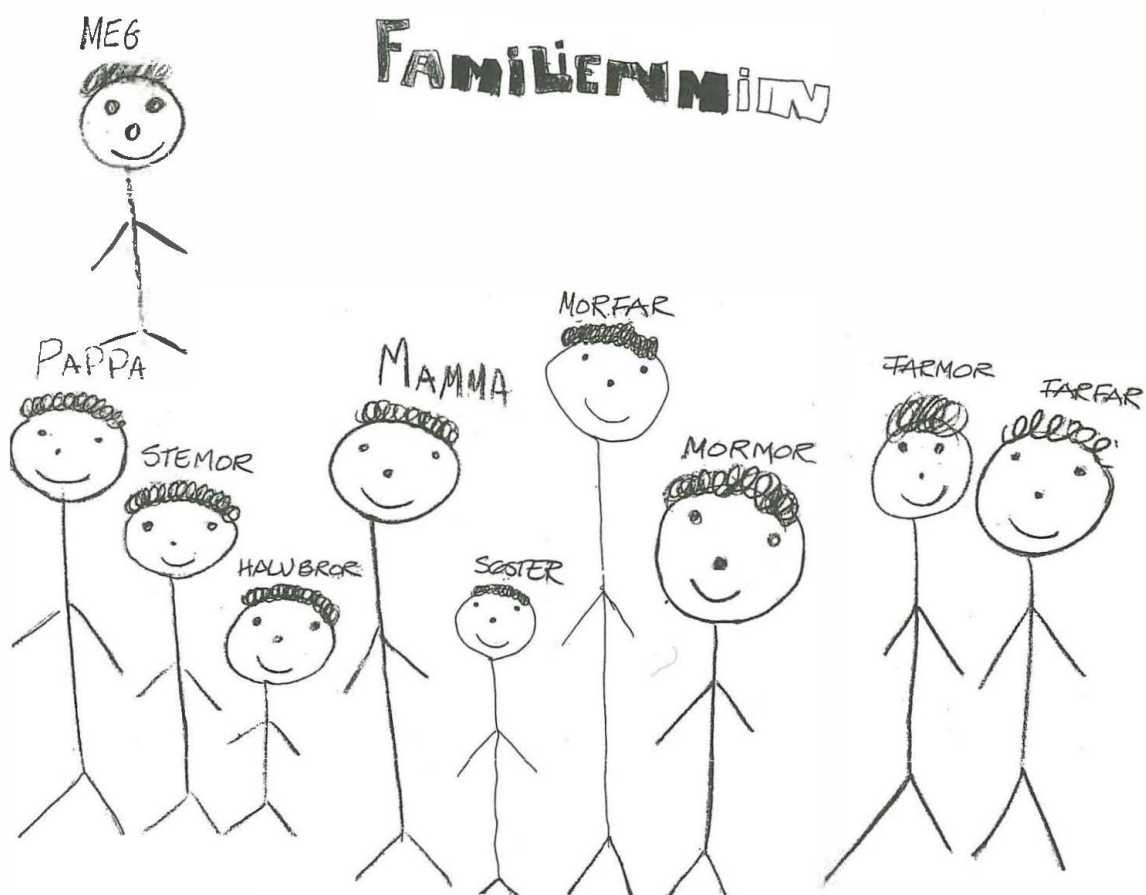
Barn med to hjem
Greta Sviggum

Greta Sviggum
Institutt for sosialfag
Høgskolen i Telemark
Kjølnes Ring 56
N-3914 Porsgrunn, Norge
e-post: Greta.Sviggum@hit.no

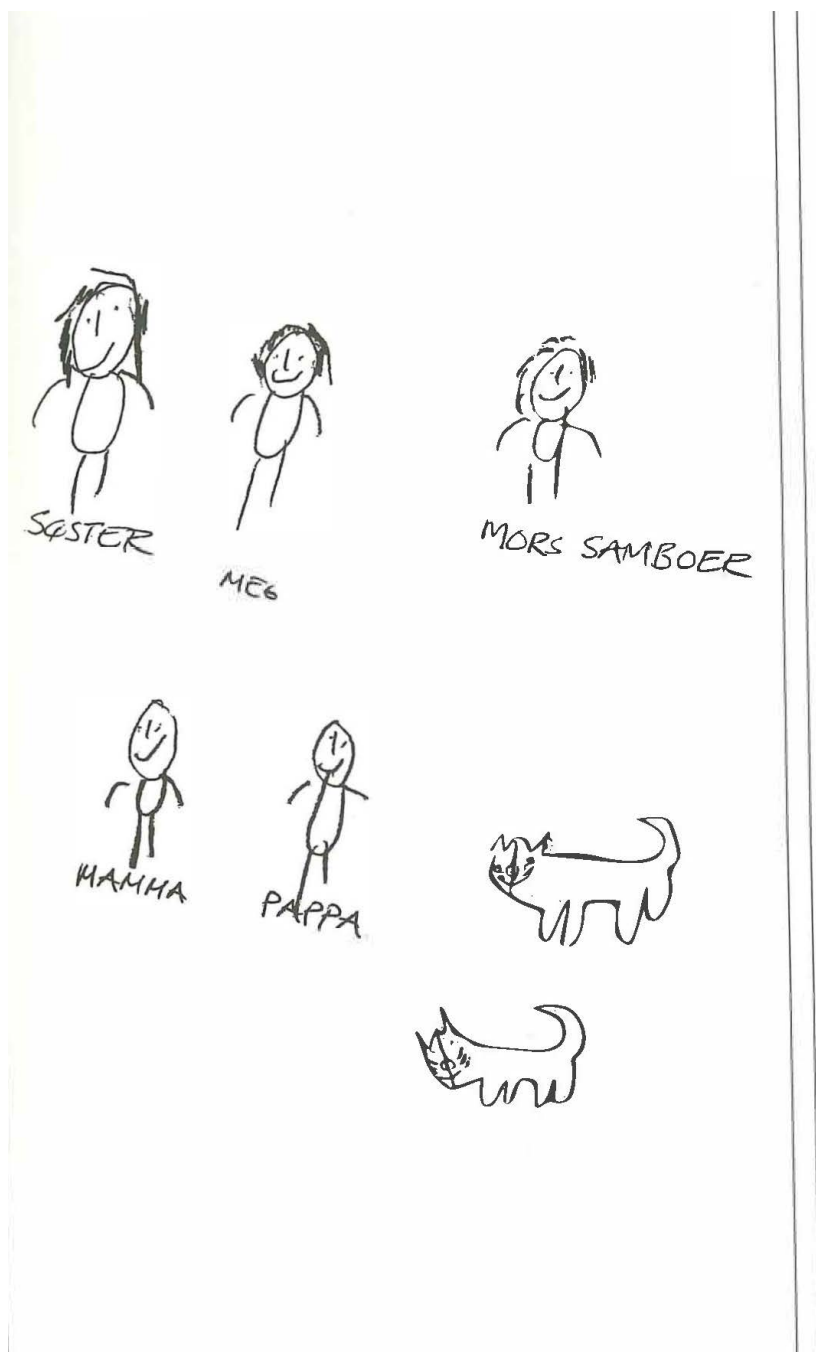
Tegning 1

Tegning 2

Tegning 3

Tegning 4

